

“Ta’limda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish”

Toshkent tuman 1-son kasb-hunar maktabi Informatika va axborot texnologiyalari fani o’qituvchisi

TURDIYEVA MUNISA MUTALOVNA

***Annotatsiya.** Uslubiy qo’llanmada ta’lim jarayonida axborot kommunikatsiya texnologiyasi vositalaridan foydalanishning zamonaviy usullari ahamiyati atroflicha yoritilgan.*

***Аннотация.** В статье подробно рассматривается значение современных методов использования средств информационных и коммуникационных технологий в образовательном процессе.*

***Annotation.** The article details the importance of modern methods of using information and communication technology tools in the educational process.*

***Tayanch so’zlar:** masofaviy ta’lim, internet, masofadan o’qish, axborot kommunikatsiya texnologiyalari, elektron darslik, onlayn ta’lim.*

***Ключевые слова:** дистанционное образование, интернет, дистанционное обучение, информационно-коммуникационные технологии, электронный учебник, онлайн-обучение.*

***Keywords:** distance education, internet, distance learning, information communication technologies, electronic textbook, online education.*

Hozirgi globallashuv davrida internet tarmog‘i orqali masofadan turib, onlayn yoki oflayn o‘qish imkoniyatlarining paydo bo‘lishi, ta’lim oluvchi va ta’lim beruvchilarga juda katta imkoniyat bermoqda. Hozirgi kunda dunyo bo‘ylab elektron ta’lim olish imkonini beruvchi juda ko‘plab elektron ta’lim platformalari faoliyat yuritmoqda. Elektron usulda ta’lim olishning eng afzal tomoni ta’lim oluvchi ayrim sabab bilan darsda qatnasha olmasa yoki darsni yaxshi o‘zlashtira olmasa, platformaga kirib, video-ma‘ruzalardan qayta-qayta foydalanishi mumkin. Bu esa ta’lim olish samaradorligini sezilarli darajada oshishiga sabab bo‘ladi.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlar ta'lim tizimida zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilib, amaliyotga tatbiq etilmoqda. Ta'lim tizimida fan va ishlab chiqarishning integratsiyasiga e'tibor qaratish, ta'lim jarayoniga elektron ta'lim texnologiyalarini joriy qilish, masofaviy ta'limni qo'llabquvvatlash zarur. Axborot kommunikatsiya texnologiyalarini masofaviy ta'lim jarayonida qo'llashning ikkita zaruriy sharti mavjud:

- texnik jihozlar bilan taminlanganlik;
- maxsus dasturiy ta'minotlarning mavjudligi.

So'ngi yillarda rivojlangan mamlakatlarda internet orqali ta'lim olish jadal rivojlanmoqda va u "Elektron ta'lim" (e-Learning) atamasi bilan kirib keldi. Elektron ta'limni tashkil etish uchun ko'plab tizimlar mavjud. Bularga misol qilib Mualliflik dasturiy mahsulotlari (Authoring tools), Virtual ta'lim jarayonini boshqaruvchi tizimlar – LMS (Learning Management Systems), Ichki kontentning boshqaruv tizimlari – CMS (Content Management Systems)ni keltirish mumkin.

LMS – bilim olish faoliyatini tashkil etish va boshqarish uchun mo'ljallangan tizimlar hisoblanadi. Ular orqali ta'lim oluvchilar va ta'lim beruvchi o'rtasida muloqot rejimi o'rnatiladi hamda o'quv materiallari majmuasi, videodarslar, ma'ruza materiallari, taqdimotlar, elektron kitob va qo'llanmalar uzatiladi va qabul qilinadi.

Masofaviy ta'lim – masofadan turib o'quv axborotlarini almashuvchi vositalarga asoslangan, o'qituvchi maxsus axborot muhit yordamida, aholining barcha qatlamlari va chet ellik ta'lim oluvchilarga ta'lim xizmatlarini ko'rsatuvchi ta'lim majmuasidir.

Masofaviy o'qish – bu yangi axborot texnologiyalari, telekommunikatsiya texnologiyalari va texnik vositalariga asoslangan ta'lim tizimidir. U ta'lim oluvchiga ma'lum standartlar va ta'lim qonun-qoidalari asosida o'quv shart-sharoitlari va o'qituvchi bilan muloqotni ta'minlab berib, o'quvchidan ko'proq

mustaqil ravishda shug‘ullanishni talab qiluvchi tizimdir. Bunda o‘qish jarayoni ta‘lim oluvchini qaysi vaqtda va qaysi joyda bo‘lishiga bog‘liq emas.

Video va audio konferensiyalar – bu Internet va boshqa telekommunikatsion aloqa kanallaridan foydalangan holda ikkita uzoqlashgan auditoriyalarni bir-biri bilan bog‘lab ta‘lim olish yo‘li. Video va audio konferensiyalar uchun katta hajmda maxsus texnika, yuqori tezlikka ega bo‘lgan aloqa kanali va o‘qitishni tashkil qilish uchun xizmat ko‘rsatuvchi mutaxassislarni jalb etish kerak bo‘ladi.

Elektron pochta orqali ta‘lim – bu internetning elektron pochta xizmatlaridan foydalanib, ta‘lim beruvchi va ta‘lim oluvchi o‘rtasida xatlar orqali muloqot o‘rnatib ta‘lim olish yo‘li. Elektron pochta yordamida har xil test, vazifa, savol-javob xabarlarini, shuningdek, o‘quv adabiyotlari va o‘quv qo‘llanmalar fayllarini (matn, grafika, multimedia, dasturlar va boshqa ko‘rinishida) jo‘natish va qabul qilish orqali ma‘lumot almashish mumkin.

Simulyator, elektron darsliklar va o‘quv dasturlar – bu, asosan, nazariy va amaliy bilimlarni qamrab olgan o‘quv manbalari hisoblanib, kompyuter dasturlari orqali o‘quvchilarga onlayn va offlayn holatida foydalanish uchun ishlab chiqiladi. Simulyator va elektron darsliklar hozirgi kunda ta‘lim sohasida juda keng qo‘llanyapti.

Internet masofaviy ta‘lim portallari – bu Internet tarmog‘idagi ko‘plab saytlarda joylashgan katta hajmdagi ma‘lumotlardan foydalanish va yangi bilimlar olish yo‘li. Ushbu saytlarning asosiy vazifasi – ta‘lim jarayonini tashkil qilish, ta‘lim beruvchi va ta‘lim oluvchi o‘rtasida elektron onlayn muloqotni o‘rnatish, o‘qituvchilarga o‘quv materiallarni joylashtirish va o‘quvchilarga shu ma‘lumotlar bilan ishlashga hamda boshqa masofaviy ta‘lim servislardan foydalanishga imkoniyat yaratishdan iborat.

Masofadan o‘qitish uslubiy materiallari quyidagilardir:

- darslik;
- audio va video darsliklar;
- onlayn darslar (Internet sahifa);

- elektron kutubxonalar;
- testlar;
- multimedia vositalari;
- elektron darsliklar.

Masofaviy ta'lim, uzluksiz ta'lim tizimi shakllaridan biri hisoblanib, insonning bilim olish va axborotlardan foydalanish huquqini amalga oshirishga yo'naltirilgan. Masofali ta'lim olishni istagan inson uchun kasbiy faoliyati bilan bir qatorda asosiy yoki qo'shimcha ta'lim olish imkonini beradi.

Masofadan o'qitishning afzalligi shundaki, unda ta'lim oluvchi o'ziga qulay vaqtda va hattoki ishdan ajralmagan holda o'qishi mumkin. Aynan shu afzalliklari tufayli bu uslub dunyoda hozirgi kunda keng tarqalgan. Ko'pgina yirik korxonalar mutaxassislari malakasini oshirish yoki o'zgartirish uchun shu uslubdan foydalanib, yiliga millionlab dollarlarni tejamoqdalar.

Masofadan o'qitishning yana bir afzallik tomoni unda o'qish muddatini o'quvchi o'zi belgilaydi, ya'ni talaba ixtiyoriy paytda o'qishni boshlaydi, materiallarni o'qituvchi nazoratida o'zlashtiradi. O'zlashtirish topshiriqlarni, testlarni bajarishga qarab aniqlanadi. O'quvchi berilgan dasturni qanchalik tez o'zlashtirsa, shunchalik tez o'qishni tugatadi va guvohnoma oladi. Dasturni o'zlashtirmasa, unga mustaqil ishlab, o'qishni davom ettirishga imkoniyat beriladi.

Masofadan o'qitishda, odatda, ishlayotganlar, onalar, o'qiyotganlar biror mutaxassislikni egallash yoki malakasini oshirish maqsadida o'qiydi. Bu uslub nogironlar uchun juda qulaydir.

Masofadan ta'lim oluvchilar auditoriyasini quyidagi ijtimoiy guruhlariga mansub bo'lgan shaxslar tashkil qilishi mumkin:

- ikkinchi mutaxassislik, qayta tayyorlov, malaka oshirish yoki qo'shimcha ma'lumot olishni xohlovchilar;
- mintaqaviy hokimiyat va boshqaruv rahbarlari;
- an'anaviy ta'lim tizimining imkoniyatlari cheklangani sababli ma'lumot ololmagan yoshlar (Covid – 2019 pandemiyasi sababli,

respublikamiz bo‘ylab elon qilingan karantin cheklovlari davrida televideniye orqali tashkil qilingan onlayn dars jarayonlari);

- o‘z ma‘lumot maqomini zamonaviy talablar darajasiga ko‘tarish istagida bo‘lgan firma va korxonalar xodimlari;
- ikkinchi parallel ma‘lumot olishni xohlagan tinglovchilar;
- markazdan uzoqda, kam o‘zlashtirilgan mintaqalar aholisi;
- erkin ko‘chib yurishi cheklangan shaxslar;
- jismoniy nuqsonlari bo‘lgan shaxslar;
- harbiy xizmatda bo‘lgan shaxslar va boshqalar.

1-jadval.

Onlayn usulda ta‘lim olishning afzalliklari va cheklovlari

Onlayn usulda ta‘lim olishning afzalliklari	Onlayn usulda ta‘lim olishning cheklovlari
Asosiy faoliyatdan ajralmagan holda ta‘lim olish ;	Ta‘lim oluvchi va ta‘lim beruvchi o‘rtasida yuzma-yuz muloqotning kamligi;
Ta‘lim oluvchi bo‘sh vaqtida uy sharoitida yoki ish joyida ta‘lim olishi miumkun	Ta‘lim oluvchidan resurs materiallari bilan mustaqil ravishfa ishlashga qunt va izchillikni talab etadi;
Har bir ta‘lim oluvchida individual yondashuv;	Ta‘lim oluvchi kompyuter texnikasiga ega bo‘lishi shart;
Resurs materiallar: audio, videomateriallardan foydalanib mustaqil shug‘ullanish imkoniyati;	Ta‘lim oluvchi internet tarmog‘iga ulanish imkoniyatiga ega bo‘lishni talab etadi;
Ta‘lim oluvchiduch kelgan qiyinchiliklar bo‘yicha maslahatchilardan telefon orqali, xat orqali yoki electron pochta orqali maslahatlar olish;	Tarmoq orqali ta‘lim berish muhiti mukammal ishlab chiqilgan tuzilishga ega bo‘lishi va ta‘lim oluvchilarga texkor muloqot qilish imkoniyatini ta‘minlash lozim;

Trening –seminarlar, konferensiyalar, audio, video konferensiyalar tashkil etish va boshqarish.	Ta‘lim oluvchi yozma muloqot qilish qobiliyatiga ega bo‘lishi lozib.
---	--

Onlayn ta‘lim uzluksiz ta‘lim olishning xavfsiz va hayotiy varianti sifatida paydo bo‘ldi, chunki COVID-19 pandemiyasi shaxsiy va professional dunyoni tubdan o‘zgartirdi. Onlayn ta‘limning rivojlanishi uchun 2019-yil ma‘lumotlariga ko‘ra AQSH, Hindiston, Xitoy, Janubiy Koreya va Buyuk Britaniya eng ko‘p sarmoya kiritgan davlatlar hisoblanadi.

AQShning elektron ta‘lim bozoridagi ulushining qariyb 59 foizi kontent bilan bog‘liq onlayn ta‘lim mahsulotlariga to‘g‘ri keladi. AQShda onlayn ta‘lim rivojlanishining asosiy sabablaridan biri sifatida talabalarning onlayn kurslarda o‘qishga bo‘lgan qiziqishlarining yuqoriligidir. Statistika ma‘lumotlariga ko‘ra, amerikalik talabalarning 30% dan ortig‘i kamida bitta onlayn kursga yoziladi.

Mamlakatimizda ham ta‘lim olishning masofaviy shakllari tashkil qilinmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 25-yanvardagi “Xalq ta‘limi sohasidagi ilmiy tadqiqot faoliyatini qo‘llab-quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4963-son qarori ijrosini ta‘minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 17-yanvardagi “Xalq ta‘limi xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini tashkil etish tartibi to‘g‘risida”gi 25-son qaroriga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi Vazirligi hamda A.Avloniy nomidagi Xalq ta‘limi muammolarini o‘rganish va istiqbollari belgilash ilmiy-tadqiqot instituti (hozirda Abdulla Avloniy nomidagi pedagoglarni kasbiy rivojlantirish va yangi metodikalarga o‘rgatish milliy-tadqiqot instituti) tomonidan “Uzluksiz kasbiy ta‘lim” maxsus elektron platformasi ishlab chiqildi va <https://onlinedu.uz> veb manzili orqali ishga tushirildi. Ushbu platforma Xalq ta‘limi tizimida faoliyat yuritayotgan rahbar kadrlar va pedagog xodimlarning onlayn malaka oshirishini tashkil etish tizimi sifatida yaratildi. Tizimda barcha turdagi gadjetlar orqali ishlash mumkin. Tizimda ro‘yxatdan o‘tish sodda

ko‘rinishda ishlab chiqilgan bo‘lib, tinglovchi mustaqil tarzda onlayn yoki oflayn malaka oshirish turini tanlashi mumkin.

Shuningdek, kasbiy kompetentlikni aniqlash uchun diagnostika testlari, ehtiyojlarga asoslangan kurslarni taklif etish imkoniyatlari, mavzular bo‘yicha video-darslar, adabiyotlar hamda taqdimotlar mavjud. Tinglovchi belgilangan kredit-ballni to‘plagandan so‘ng sertifikatni elektron shaklda yuklab olish imkoniyatlari shakllantirilgan. Bundan tashqari, tinglovchi va tyutorlar o‘rtasida o‘zaro fayl almashish va muloqot qilish imkoniyatlari ham kiritilgan. Muassasa rahbarlari va fan metodistlari uchun o‘z ta‘lim muassasalaridan ta‘lim olayotgan xodimlarni nazorat qilish imkoniyatlari ham mavjud. 2021-yil 1-mart sanasidan fan metodistlari uchun, 2021-yil 15-iyuldan ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasasi direktorlari va kimyo-biologiya fani o‘qituvchilari uchun 2021-yil 1-oktabrdan boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilari uchun onlayn malaka oshirish imkoniyatlari yo‘lga qo‘yildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 25-yanvardagi “Xalq ta‘limi sohasidagi ilmiytadqiqot faoliyatini qo‘llab quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4963-son qarori <https://lex.uz/docs/-5239538>.
2. Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 17-yanvardagi “Xalq ta‘limi xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini tashkil etish tartibi to‘g‘risida”gi 25-son qarori. <https://lex.uz/ru/docs/-5828765?ONDATE=18.01.2022%2000>.
3. Маннанова Н.Х. Ўзбекистонда педагог кадрлар малакасини ошириш тизимида масофавий таълимнинг шаклланиши ва ривожланиши. (PhD). ...дис. – Тошкент, 2019. – 143 б.
4. Alkarov E.M. Axborot kommunikatsiya texnologiyalari asosida pedagog kadrlar uzluksiz kasbiy rivojlanishini boshqarish samaradorligini oshirish. (PhD)... diss. – Toshkent, 2021. – 140 b.

5. Sheraliyev O.Sh. Masofaviy ta'lim tizimida tinglovchilar bilim darajasini nazorat qilishda avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish metodikasi. (magistr)... diss. – Qo‘qon, 2021. – 82 b.